

RECENZIE

Milan Hrabkovský: Germánsky kniežací dvorec v Milanovciach/Veľkom Kýre a jeho neskorootrický kultúrny kontext. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Archeologický ústav SAV v Nitre. Trnava 2021. 186 strán, 38 čiernobielych obrázkov, 10 tabuliek, 3 prílohy. ISBN 978-80-568-0452-0.

Monografia je vyhodnotením poznatkov o kniežacom dvorci vo Veľkom Kýre (predtým Milanovce), ktorý bol preskúmaný v priebehu dvoch archeologických sezón v rokoch 1956 a 1957 pod vedením Titusa Kolníka z AÚ SAV. Výskum odhalil pod deštručnou vrstvou, ktorá vznikla pri neskoršom exploatovaní stavebného materiálu, obrysy murovanej stavby obdĺžnikového tvaru, označovanej ako hlavná stavba. Publikácia má za cieľ prezentovať súhrnné poznatky o architektonických štruktúrach a nálezoch z kniežacieho dvorca, ktoré autor spracovával v rámci dizertačnej práce. Obsah publikácie je celkovo rozdelený do štyroch hlavných kapitol, ktoré sa okrem samotnej lokality vo Veľkom Kýre a nálezov z nej venujú aj rímsko-germánskym vzťahom v 4. stor. po Kr., ako aj rímskym stavebným aktivitám na germánskej strane stredného Podunajska v období neskorkej antiky. V samotnej monografii sú spomínané aj iné germánske kniežacie dvorce datované do 4. stor. po Kr. a to konkrétne Bratislava-Podunajské Biskupice, Cífer-Pác a Oberleiserberg.

O pomeroch v priestore stredného Podunajska v období neskorkej antiky, ako aj rímsko-germánskych vzťahov sú v mnohom výpovednejšie archeologické nálezy, než útržkovité a sporadické zmienky antických autorov. Tie sa o danom geografickom priestore zmieňujú len v období vojenských konfliktov, kedy sa „dialo“ niečo nezvyklé. Okrem dvoch vojenských stretov (v čase panovania Constantia II. v rokoch 357–359 a Valentiniana I. v rokoch 374–375) písomné pramene prakticky mlčia. Takýto obraz doby by však bolo chybné pokladať za autentický, preto je nevyhnutné hľadať materiálne dôkazy, ktoré o danom období vytvárajú pestrejší obraz. Výrečné svedectvo podávajú napríklad rímske stavby v germánskom prostredí, ktorých interpretácia sa zmenila z vojenských staníc v prospech rezidií germánskych kniežat. Územie nad stredným Dunajom sa totiž ako jediné mimo rímskeho impéria vyznačuje prítomnosťou rímskych stavieb, vyhotovených z dreva alebo kameňa. Tieto germánske kniežacie dvorce sa objavujú v dvoch obdobiach, najprv v 3. stor. po Kr. (Bratislava-Devín, Bratislava-Dúbravka, Stupava) a následne v 4. stor.

po Kr. (Bratislava-Podunajské Biskupice, Cífer-Pác, Veľký Kýr, Oberleiserberg).

Po úvodných kapitolách, ktoré opisujú pomery medzi Rimanmi a Germánmi v období neskorkej antiky a historické súvislosti, sa autor dostáva k samotnej archeologickej lokalite. Tá sa nachádza v obci Veľký Kýr v okrese Nové Zámky, ktorá leží na pravom brehu rieky Nitra, asi 50 km severne od rímskeho limitu na Dunaji. Nálezisko je situované v južnej časti intravilánu obce, tesne na pravej strane cesty v smere Nitra – Komárno. Zvyšky rímskeho stavebného materiálu boli objavené na najvyššom mieste terénnej vlny, dnes z časti zastavanej rodinnými domami. Samotné nálezisko sa však nenachádza na najvyššom mieste okolitého terénu, ale iba na najvyššom mieste aluviálnej nivy. Výnimočnosť polohy obce Veľký Kýr potvrdzujú nielen nálezy z doby rímskej, ale aj početné nálezy zo staršej fázy kultúry s lineárnou keramikou, mladšej železovskej skupiny, laténskeho obdobia a pohrebisko belobrdskej kultúry (str. 34).

V areáli kniežacej rezidencie vo Veľkom Kýre je možné sledovať minimálne dve fázy osídlenia, ktoré sú dobre rozpoznateľné práve vďaka stavebnej činnosti. Prvú fázu predstavuje staršia ohrada kniežacieho dvorca, ktorej výstavba sa datuje pred obdobím vlády cisára Valentiniána. Druhú fázu predstavuje budova hlavnej rezidencie a mladšia drevená ohrada okolo kniežacieho dvorca. Aj napriek tomu, že nebolo možné preskúmať celý rozsah mladšieho dvorca (plocha je zastavaná rodinnými domami) ako tomu bolo napríklad v Cíferi-Páci či Podunajských Biskupiciach, vďaka identifikácii obvodového kamenného múru v západnej časti skúmanej plochy, ktorého dĺžka bola 85 m sa predpokladá, že išlo o najväčšiu rezidenciu v stredodunajskom priestore z daného obdobia.

Azda tou najzaujímavejšou časťou dvorca vo Veľkom Kýre sú práve pozostatky architektonickej štruktúry interpretovanej ako kniežacia rezidencia, označovanej taktiež ako hlavná stavba. Ukázalo sa, že nebola postavená na vyvýšenom svahu, ktorý sa nachádzal západne od lokality, ale priamo pod ním. Pri voľbe miesta nebol braný zreteľ na maximálny rozhľad a stavba rozhodne nemala strategickú funkciu. Prejavuje sa skôr jej civilný rozmer. Hlavná stavba pozostávala z centrálnej obdĺžnikovej miestnosti. Táto časť bola obohnaná obvodovým múrom, ktorý vytváral ďalšiu obytnú plochu v podobe koridorov. Na základe vnútorných rozmerov možno túto časť rozdeliť na tri miestnosti. Je logickejšie predpokladať, že priečelie bolo orientované smerom

do otvoreného nádvorja predpokladaného dvorca a chrbtom k ohrade. Symetria objektu bola vopred plánová, čiže je nepravdepodobné, že by samotná stavba prešla viacerými stavebnými fázami. Prednú časť tvorí vstupná chodba (pravdepodobne s portikom) a nárožné rizality. Na základe prítomnosti tehál z obdobia vlády cisára Valentiniana I. je možné výstavbu rezidencie datovať medzi rokmi 369–373 po Kr., resp. krátko potom (str. 105). Nálezy potvrdzujú, že osídlenie na lokalite pokračovalo až do obdobia sťahovania národov v horizonte D1 (v prvej polovici 5. stor. po Kr.). Patrí teda do sídliskového horizontu v ktorom ešte v niektorých častiach stredného Podunajska pretrvávalo preriedené svébske osídlenie. Otázka zániku stavby a kniežacieho dvorca je stále nezodpovedaná. Isté indície k tomu však poskytuje pohrebisko belobrdskej kultúry datované do 10.–11. stor. po Kr. Jeden z kostrových hrobov bol totiž zahĺbený do deštrukcie základov hlavnej stavby a teda predstavuje *terminus ante quem* prevyužívanie múrov stavby (str. 46, 47).

Okrem pozostatkov po hlavnej stavbe s kamenými základmi sa na danej lokalite objavili aj hnuťelné nálezy. Svoje zastúpenie tú majú fragmenty amfor, prstencových mís, glazovanej, sivej drsnej a germánskej ručne formovanej keramiky, ako aj keramiky s vlešťovanou výzdobou, ktoré je možné datovať do druhej polovice 4. stor. po Kr. a predovšetkým do prvej polovice 5. stor. po Kr. Miestami sa vyskytli aj ojedinelé črepy dokladajúce staršie germánske osídlenie v 2. a 3. stor. po Kr.

Rovnakú pozornosť si však zaslúžia aj rímske tehly, ktorých bolo počas výskumu objavených celkovo 443 kusov. Z nich bolo 247 kolkovaných a 196 fragmentov bolo bez kolku. Prevalu mali tehly, ktoré slúžili ako strešná krytina (str. 91). Neboli však vyrobené v rovnakom období. Môžeme tu sledovať dve skupiny, a to z 2. a 4. stor. po Kr., pričom prevahu majú práve kolkované tehly z 2. stor. po Kr. Najstaršie datovateľné kolky patria do obdobia vlády cisára Traiana a Hadriana. Objavujú sa tu tiež kolkované tehly z antonínovského, ako aj valentiniánovského obdobia. Počtom dominujú kolky *legio XIII gemina*, no vyskytovali sa aj pomerne zriedkavé kolky civilných dielní alebo *legio XV Apollinaris*. Hlavným produkčným centrom tehál bolo Carnuntum. Preto je možné predpokladať, že na výstavbu hlavnej budovy kniežacieho dvorca vo Veľkom Kýre využili stavebný materiál z nejakej staršej stavby z 2.–3. stor. po Kr., ako to už predpokladal T. Kolník (1986, 411). Okrem samotných kolkov o tom svedčí aj fakt, že na početné kusy strešnej krytiny bola naviazaná malta. To znamená, že škridlice už viac neplnili svoju primárnu funkciu, ale boli použité

na murovanie ako stavebný materiál, ktorý bol dovezený z bližšieho okolia (staršia fáza kniežacieho dvorca) alebo zo vzdialenejších oblastí (napríklad z provincie Panónia). Súčasný stav bádania nám žiaľ neposkytuje definitívnu odpoveď na túto otázku (str. 104).

Hlavným prínosom monografie napísanej v slovenčine s anglickým resumé je zverejnenie výsledkov z výskumu germánskeho kniežacieho dvorca vo Veľkom Kýre. Nové poznatky pomôžu doplniť mozaiku informácií o rímsko-germánskych vzťahoch v období neskej antiky v oblasti nad stredným Dunajom, o ktorých sa antickí autori vyjadrovali len sporadicky. Hodnota publikácie spočíva predovšetkým v kapitolách pojednávajúcich priamo o nálezoch a architektonických pozostatkoch zo samotného kniežacieho dvorca. Pozoruhodná je aj príloha s jednotlivými kolkovanými tehľami, ktoré sa na lokalite našli. Oceniť treba aj podrobné pôdorysy objektov, ktoré sú vložené v texte. Istý nedostatok môžu predstavovať čiernobiele fotografie keramiky a drobných predmetov. Monografia však miestami budí dojem, že nosná téma o germánskom dvorci vo Veľkom Kýre ustupuje do úzadia nálezovým kontextom iných lokalít, ktoré plnia funkciu analógií ako je Bratislava-Podunajské Biskupice, Cífer-Pác, či Oberleiserberg. To isté platí aj o pasážach zaoberajúcich sa právnym postavením Germánov a ich vzťahoch voči Rimanom. Hoci sú informačne prínosné, odvádzajú pozornosť od hlavnej problematiky. V konečnom dôsledku však treba konštatovať, že je to publikácia, ktorú ocení odborná aj laická verejnosť práve vďaka tomu, že kombinuje výsledky výskumu so širším kultúro-historickým kontextom daného obdobia.

LITERATÚRA

Kolník 1986 – T. Kolník: Römische Stationen im slowakischen Abschnitt des nordpannonischen Limesvorlandes. *Archeologické rozhledy* 38, 1986, 411–434.

Mgr. Barbora Adamiková
Trnavská univerzita
Filozofická fakulta
Katedra klasickej archeológie
Hornopotočná 23
SK – 918 43 Trnava
barbora.adamikova@tvu.sk

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-21-0257 „Elity doby rímskej u stredo-európskych Světov“.

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2023.71.5>